

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

ФОРОСТЯНИЙ АНДРІЙ ВОЛОДИМИРОВИЧ

УДК 343.1

ПРОФІЛАКТИЧНА ФУНКЦІЯ МІЛІЦІЇ ЯК ОРГАНУ ДІЗНАННЯ

12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика;
судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

**Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук**

Київ – 2010

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Київському національному університеті внутрішніх справ,
Міністерство внутрішніх справ України

Науковий керівник

кандидат юридичних наук, доцент

Баулін Олег Вячеславович,

Київський національний університет внутрішніх справ,
професор кафедри кримінально-правових дисциплін

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор

Клименко Ніна Іванівна,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
професор кафедри криміналістики

кандидат юридичних наук, професор, заслужений юрист України

Цимбал Петро Васильович,

Національний університет Державної податкової служби України,
завідувач кафедри кримінального права, процесу та криміналістики

Захист відбудеться «17» червня 2010 р. о 14⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої
вченої ради Д 26.007.05 в Київському національному університеті внутрішніх справ
за адресою: ДП–680, м. Київ, пл. Солом'янська, 1

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Київського національного
університету внутрішніх справ: ДП–680, м. Київ, пл. Солом'янська, 1

Автореферат розісланий «11» травня 2010 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л.Д. Удалова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми визначається необхідністю активно протидіяти злочинності, рівень якої в Україні за останні роки залишається стабільно високим. Криміналізація суспільства, розвиток організованої злочинності, корупція, омолодження злочинності загрожують стабільному розвитку української держави. У теперішній час важливо не тільки активно протидіяти злочинності, але й ефективно запобігати вчиненню нових злочинів, усувати їх причини і умови, як загальносоціальні, так і ті, що сприяють вчиненню кожного конкретного злочину. У цьому контексті, звернення до проблеми профілактики злочинів як функції процесуальної діяльності міліції є актуальним, зважаючи на недостатній рівень досліджень по цій тематиці, необхідність пошуку найбільш оптимальних шляхів подолання криміногенних обставин за допомогою наукового узагальнення теорії і практики процесуальної діяльності міліції із встановлення і усунення обставин, що сприяли вчиненню злочину.

За даними МВС України, у 2008 р. органами дізнання було порушено 105405 кримінальних справ, з них лише у 5523 кримінальних справах виносились подання про усунення причин і умов, що сприяли вчиненню злочину, що свідчить про недостатній рівень виконання органами дізнання профілактичної функції. Органами дізнання було зупинено провадженням 45062 кримінальні справи¹. Такі справи не направляються до слідчого відділу для провадження досудового слідства і в них лише орган дізнання може вжити заходів щодо усунення причин і умов, що сприяли вчиненню злочину, тому роль органу дізнання у здійсненні профілактичної функції незаперечна.

Однією з причин негативних явищ у роботі органів дізнання є недосконалість чинного законодавства, що регламентує виявлення і усунення причин і умов, що сприяли вчиненню злочину. Зокрема, завдання кримінального судочинства (ст.2 КПК України) не передбачають запобігання злочинам; причини і умови, які сприяли вчиненню злочину не включені до предмету доказування у кримінальній справі. Все це сприяє недостатній роботі органів дізнання із запобігання злочинів. Цьому ж сприяє, відсутність в наукових джерелах комплексних досліджень щодо профілактичної функції міліції як органу дізнання. Окремі положення даного правового явища висвітлювалися в роботах Ф.А. Абашевої, А.А. Алексєєва, С.А. Альперта, В.Н. Асанова, В.Д. Арсєнєва, Ю.М. Антоняна, О.В. Бауліна, В.П. Бож'єва, М.І. Бажанова, А.П. Бондаря, Н.І. Вєтрова, С.І. Гирька, Ю.М. Грошевого, Н.І. Жуковської, А.Я. Дубинського, А.П. Дєрбєнєва, О.М. Джужи, Г.Г. Зуйкова, А.П. Закалюка, В.С. Зелєнецького, А.Ф. Зелїнського, І.І. Карпеца, Н.С. Карпова, Н.І. Клименко, М.Ч. Когамова, Г.К. Кожевникова, І.П. Козаченка, І.М. Костєнка, М.В. Костицького, М.А. Кокорєва, В.М. Кудрявцева, О.М. Ларіна, Л.М. Лобойка, В.К. Лисичєнка, Ф.А. Литвака, Ф.А. Лопушанського, В.Т. Маляренка, Л.П. Макушенка, П.І. Мінюкова, О.Р. Михайленка,

¹ Звіт про роботу органів досудового слідства та дізнання за 12 місяців 2008 року. Лист від 10.01.09№ 16/ОЦ – 43

П.П. Михайленка, М.М. Михеєнка, В.В. Молдована, В.В. Морозова, О.І. Михайлова, П.А. Лупинської, В.В. Назарова, В.Т. Нора, М.А. Погорецького, А.І. Рощина, О.Є. Омельченка, Г.М. Омеляненко, А.П. Сафонова, С.М. Стахівського, М.С. Строговича, М.І. Сірого, З.Д. Смітєнко, В.М. Тертишника, Л.Д. Удалової, П.В. Цимбала та ін.

Однак спеціальних досліджень проблеми профілактичної функції міліції як органу дізнання ще не проводилось. На сьогодні залишається не розв'язаною низка питань, що пов'язані з сутністю профілактичної функції міліції як органу дізнання; засобами здійснення і контролю за цією функцією. Все це й зумовлює актуальність теми дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконане відповідно до Комплексної програми профілактики злочинності на 2001–2005 роки, затвердженої Указом Президента України від 25.12.00 № 1376/2000; Концепції комплексної програми профілактики правопорушень на 2006–2008 роки, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України № 116 від 01.03.06; Комплексної програми профілактики правопорушень на 2007–2009 роки, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України № 1767 від 20.12.06. Тема дисертації виконана згідно планів науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт Київського національного університету внутрішніх справ на 2005–2008 роки.

Мета і завдання дослідження. *Метою* дослідження є розробка науково обґрунтованих результатів у вигляді наукових висновків і пропозицій, рекомендацій, що дозволять вдосконалити процесуальну діяльність міліції як органу дізнання з встановлення та усунення причин і умов, що сприяли вчиненню злочину.

Для досягнення цієї мети вирішувалися такі *завдання*:

- з'ясувати історію виникнення кримінально-процесуального інституту встановлення та усунення причин і умов, що сприяли вчиненню злочину;
- розкрити суть і значення встановлення причин і умов, що сприяли вчиненню злочину;
- обґрунтувати суть і значення профілактичної функції міліції як органу дізнання, особливості її реалізації під час проведення дізнання;
- визначити структуру і значення подання органу дізнання про усунення причин і умов, що сприяли вчиненню злочину, процесуальні вимоги до цього кримінально-процесуального документу;
- охарактеризувати процесуальні заходи міліції як органу дізнання щодо встановлення і усунення причин і умов, що сприяли вчиненню злочину;
- висвітлити систему відомчого та судового контролю, прокурорського нагляду за процесуальною діяльністю міліції з встановлення та усунення причин і умов, що сприяли вчиненню злочинів;
- сформулювати конкретні пропозиції та рекомендації щодо вдосконалення правового регулювання відповідних кримінально-процесуальних засобів і підвищення ефективності їх використання міліцією як органом дізнання у профілактиці злочинів.

Об'єкт дослідження – кримінально-процесуальні відносини, що виникають і існують у зв'язку з діяльністю міліції як органу дізнання з встановлення причин і умов, що сприяли вчиненню злочину.

Предмет дослідження – профілактична функція міліції як органу дізнання.

Методи дослідження. Під час проведення дисертаційного дослідження автором були використані теоретичні і емпіричні методи наукового дослідження.

Історичний метод застосовано для дослідження розвитку інституту профілактики злочинів у кримінальному процесі України (підрозд. 1.1., 1.3.); *метод системного аналізу* – для детального дослідження кримінально-процесуального законодавства, системи кримінально-процесуальних функцій і дій, спрямованих на виявлення та усунення причин і умов, що сприяли вчиненню злочину (розділ 2); *метод порівняння* – для порівняння профілактичного законодавства України і зарубіжних країн (підрозд. 1.1.); *метод спостереження* – для дослідження практики здійснення міліцією профілактичної функції під час проведення дізнання (підрозд. 2.2); *формально-логічний метод* – для визначення основних понять, які стосуються кримінально-процесуальної діяльності міліції з встановлення і усунення причин і умов, що сприяли вчиненню злочину (підрозд. 2.1.–2.3.); *структурний метод* – для визначення структури подання про усунення причин і умов, що сприяли вчиненню злочину (підрозд. 2.4.); *функціональний метод* – для визначення профілактичної функції і її місця у системі кримінально-процесуальних функцій (підрозд. 1.1.); *метод анкетування* – для отримання емпіричних даних для дисертаційного дослідження шляхом анкетування керівників і практичних працівників підрозділів дізнання МВС України; *статистичний метод* – для узагальнення результатів анкетування (підрозд. 2.2., 2.4.). Комплексне застосування цих методів забезпечило всебічність, повноту, об'єктивність і достовірність дослідження.

Емпіричну основу дослідження становлять результати вивчення 183 кримінальних справ, анкетування 256 працівників дізнання ОВС України, які представляють різні регіони України. Використано особистий досвід автора, який працював оперуповноваженим ВБНОН і слідчим ОВС.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що праця є одним з перших наукових досліджень в Україні процесуальної діяльності міліції з встановлення та усунення причин і умов, що сприяли вчиненню злочину.

У дисертації висунуто і обґрунтовано низку положень, нових у концептуальному плані та важливих для юридичної практики, а саме:

вперше:

- визначено сутність і значення профілактичної функції міліції як органу дізнання;

- охарактеризовано засоби здійснення профілактичної функції міліції як органу дізнання;

- розкрито засоби здійснення відомчого, судового контролю та прокурорського нагляду за здійсненням профілактичної функції міліцією як органом дізнання;

- узагальнено сучасний стан профілактичної функції міліції як органу

дiзнання;

- аргументовано вказано на доцiльнiсть внесення змiн та доповнень до КПК України (ст.ст. 23, 23¹, 101, 110, 177, 178, 187, 190, 426);

удосконалено:

- визначення меж доказування при розслiдуваннi кримiнальної справи;
- порядок виявлення причин i умов, що сприяли вчиненню злочину i вжиття заходiв щодо iх усунення до порушення кримiнальної справи;

- процесуальний контроль за здiйсненням мiлицiєю як органом дiзнання профiлактичної функцiї;

дiстало подальший розвиток:

- класифiкацiя функцiй кримiнального процесу;
- обгрунтування необхідностi вимагати встановлювати причини i умови, якi сприяли вчиненню злочину, лише за наявностi реальної можливостi iх встановлення,

- формулювання завдань кримiнального процесу в законi з урахуванням необхідностi виявлення причин i умов, що сприяли вчиненню злочину;

- положення про те, що причини i умови, якi сприяли вчиненню злочину, повиннi бути включенi до предмету доказування, але з застереженням, що цi причини i умови повиннi бути встановленi лише за наявностi можливостi iх виявити;

- думка про доцiльнiсть внесення подань про вживання заходiв, спрямованих на негайне усунення причин i умов, що сприяли вчиненню злочину до порушення кримiнальної справи;

- науковий погляд щодо законодавчого закрiплення за дiзнавачем i слiдчим права вирiшувати питання про залучення понятих залежно вiд ситуацiї;

- наукова позицiя щодо проведення судової експертизи до порушення кримiнальної справи;

- необхіднiсть закрiпити у кримiнально-процесуальному законi форму подання про усунення причин i умов, що сприяли вчиненню злочину.

Практичне значення одержаних результатiв роботи полягає в тому, що сформульованi висновки та пропозицiї використовуються у: *законотворчiй роботi* – для вдосконалення положень чинного КПК України, а також проекту нового КПК України (направленi пропозицiї до комiтету Верховної Ради України з питань правосуддя, лист №46/ЗВР вiд 09.03.10); *практичнiй дiяльностi* мiлицiї як органу дiзнання (акт впровадження Управлiння дiзнання МВС України № 24/498 вiд 06.08.08); *навчальному процесi* – основнi положення роботи використанi при вивченнi курсу «Кримiнальний процес» студентами, слухачами, курсантами юридичних закладiв освiти та практичними працівниками органiв дiзнання МВС для пiдвищення квалiфiкацiї (акт впровадження в навчальний процес КНУВС вiд 05.03.10).

Особистий внесок здобувача. Дисертацiя виконана самостiйно. Щодо публiкацiї, яку пiдготовлено з Баулiним О.В. (Процесуальна дiяльнiсть мiлицiї iз встановлення причин та умов, що сприяли вчиненню злочину / О. В. Баулiн, А. В. Форостяний // Пiдприємництво, господарство i право. – 2005. – №7. – С. 124–

126.) – участь дисертанта становить 50 %.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та висновки дисертації доповідалися автором на науково-практичних конференціях, зокрема: загальноакадемічній науково-теоретичній конференції НАВСУ, присвяченій Дню науки (16-17.05.03, м. Київ); науково-теоретичній конференції молодих та майбутніх вчених-управлінців, присвяченій питанням реформування національного законодавства та відомчої системи освіти МВС України «Актуальні проблеми підготовки керівних кадрів МВС України в світлі освітянської реформи» (16.04.04, м. Київ); загальноакадемічній науково-теоретичній конференції НАВСУ, присвяченій Дню науки «Входження України в європейський простір» (14-15.05.04, м. Київ); науково-теоретичній конференції молодих та майбутніх вчених, присвяченій п'ятій річниці Навчально-наукового інституту управління НАВСУ «Україна 2005: поступальна хода до верховенства права» (15.04.05, м. Київ); міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми кримінально-процесуального та цивільного права», присвяченій пам'яті професорів кафедри правосуддя Михеєнка М.М. та Штефана М.Й. (31.10.08, м. Київ).

Публікації. Основні теоретичні положення, висновки та рекомендації, сформульовані у дисертації, викладені автором у шести наукових публікаціях, серед яких – п'ять наукові статті, що опубліковані у фахових періодичних виданнях з юридичних наук, затверджених ВАК України, і тези доповіді на конференції.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які містять десять підрозділів, висновків, трьох додатків, списку використаних джерел (245 найменувань). Повний обсяг дисертації становить 218 сторінок, з них загальний обсяг тексту – 194 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У **вступі** обґрунтовується актуальність обраної теми дисертації; визначено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; охарактеризовано мету, головні завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження; розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів; наведено дані про їх апробацію та впровадження, а також щодо публікацій, структури й обсягу роботи.

Розділ 1 «Поняття, суть і значення профілактичної функції міліції як органу дізнання» складається з трьох підрозділів, які присвячені з'ясуванню теоретичних, нормативно-правових засад і змісту профілактичної функції міліції як органу дізнання.

У *підрозділі 1.1. «Місце профілактичної функції у системі кримінально-процесуальних функцій»* проведено історико-правовий і юридичний аналіз теоретичних і нормативних засад сутності профілактичної функції міліції як органу дізнання. Розглянуто історію вчення про кримінально-процесуальні функції, яке започатковане у XIX столітті у зв'язку з судовою реформою 1864 р. і затвердженням принципу змагальності у якості основоположного принципу кримінального судочинства. Перші наукові дослідження в цьому напрямі пов'язані з іменами таких процесуалістів як І.Я. Фойніцький, В.Л. Случевський.

Розглядаються різні погляди вчених на визначення кримінально-процесуальної функції (О.М. Ларін, І.В. Тирічев, В.М. Савицький, В.Є. Шманатова, М.С. Строгович). На підставі теоретичного узагальнення автором пропонується підтримати позицію М.С. Строговича, що кримінально-процесуальні функції – це основні напрямки кримінально-процесуальної діяльності. Також пропонується визначити кримінально-процесуальні функції як основні напрямки кримінально-процесуальної діяльності учасників кримінального-процесу, які безпосередньо визначаються завданнями кримінального судочинства.

Розглянуто існуючі у теорії кримінального процесу погляди на класифікацію функцій кримінального процесу (Ю.М. Грошевой, М.С. Строгович, Р.Д. Рахунов, І.І. Малахов, М.М. Полянський, О.М. Ларін, П.С. Елькінд). Запропоновано вважати найбільш слушною класифікацію кримінально-процесуальних функцій, що передбачає їх поділ на такі функції: кримінального переслідування, захисту, правосуддя, профілактичну функцію.

Зазначено, що сутність профілактичної функції полягає у виконанні обов'язку органу дізнання, слідчого, прокурора при провадженні дізнання, досудового слідства і судового розгляду виявити причини і умови, які сприяли чиненню злочину (ст.23 КПК України) і внести у відповідний державний орган, громадську організацію або посадовій особі подання про вжиття заходів для усунення цих причин і умов (ст.23¹ КПК України).

У підрозділі 1.2. *«Поняття дізнання. Міліція як орган дізнання, її завдання і функції у кримінальному процесі»* автор аналізує погляди науковців на визначення дізнання як форми досудового розслідування (І.А. Гельфанд, М.С. Строгович, Є.Г. Коваленко, В.М. Тертишник). Критично оцінюючи погляди вчених-процесуалістів, автор підтримує групу вчених (О.В. Баулін, М.В. Джига, С.І. Лукянець, С.М. Стахівський), які вважають, що дізнання це одна з форм досудового розслідування, яка полягає у проведенні органом дізнання та уповноваженими ним службовими особами (дізнавачами) процесуальних дій по встановленню обставин злочину і винних у його вчиненні осіб, а також прийнятті відповідних рішень у кримінальній справі з метою досягнення загальних завдань кримінального судочинства. Зазначається, що дізнання – це процесуальна діяльність уповноважених державних органів і вона не включає в себе оперативно-розшукову діяльність.

Підтримується визначення органу дізнання як державних органів та посадових осіб, які уповноважені законом вживати процесуальних, розшукових та інших заходів по виявленню ознак злочину, здійснювати досудове розслідування у формі дізнання з метою встановлення обставин злочину та осіб, які його вчинили, а також виконувати інші види кримінально-процесуальної діяльності для забезпечення інтересів досудового слідства і правосуддя у кримінальних справах. Дисертантом пропонується уточнити положення ст.101 КПК України (зокрема п.6).

Зазначається, що міліція як орган дізнання може проводити дізнання у будь-якій кримінальній справі не віднесеній законом до компетенції іншого органу дізнання. Для міліції дізнання є одним з основних видів діяльності, в той час як для інших органів – це неосновний напрям роботи. Профілактична функція полягає у

виконанні обов'язків щодо попередження злочинів, виявленні причин, що породжують злочинність, а також умов, що сприяють вчиненню злочинів, вжитті заходів щодо усунення таких причин і умов.

У підрозділі розглядається питання, які саме органи, підрозділи та особи в системі МВС можуть проводити дізнання і здійснювати кримінально-процесуальну профілактику злочинів, визначаються їх обов'язки і права. Розглядається питання про повноваження начальника органу дізнання і особи, яка проводить дізнання, в тому числі під час виконання профілактичної функції міліцією.

У підрозділі 1.3. «Поняття і загальна характеристика профілактичної функції міліції як органу дізнання» проведено історичний і юридичний аналіз теоретичних і нормативних засад сутності профілактичної функції міліції як органу дізнання. Розглянуто історію становлення і розвитку профілактичної функції як окремої кримінально-процесуальної функції. Проаналізовано основні погляди науковців щодо кримінально-процесуальної профілактики злочинів (Ф.А. Абашева, С.І. Гірько, Г.Р. Гольст, Л.А. Маріупольський, Г.І. Седова, В.В. Степанов).

Дисертант погоджується з запропонованим Ф.А. Абашевою поділом засобів попередження злочинів, які використовують владні суб'єкти кримінально-процесуальної діяльності, на процесуальні і непроцесуальні. До процесуальних засобів профілактики злочинів відносяться встановлення причин і умов, що сприяли вчиненню злочину, і усунення їх шляхом внесення подань, обрання запобіжного заходу, забезпечення відшкодування матеріальних збитків.

До непроцесуальних засобів профілактики злочинів слід віднести виступи особи, яка провадить дізнання, з повідомленнями по матеріалах конкретних кримінальних справ на зборах в трудових колективах і в засобах масової інформації. До особливостей застосування непроцесуальних засобів профілактики слід віднести відсутність їх регламентації у КПК України, проведення їх у зв'язку з розслідуванням конкретної кримінальної справи і паралельно з досудовим розслідуванням, навіть після провадження у справі.

Розглядається процесуальний порядок внесення подання органом дізнання про усунення причин і умов, що сприяли вчиненню злочину, в порядку ст. 23¹ КПК. Підтримується думка вчених-процесуалістів (Н.С. Алексєєв, В.Г. Даєв, Л.Д. Кокорєв), що виявлення і усунення обставин, які сприяли вчиненню злочинів – це самостійне завдання кримінального процесу.

Розділ 2 «Діяльність міліції по встановленню причин і умов, що сприяли вчиненню злочину» складається з чотирьох підрозділів, у яких розглядається процесуальна і непроцесуальна діяльність міліції як органу дізнання із виявлення і усунення причин і умов, що сприяли вчиненню злочину.

У підрозділі 2.1. «Причини і умови, які сприяли вчиненню злочину як обставини, що підлягають доказуванню» проаналізовано причини і умови, що сприяли вчиненню злочину як елемент предмету доказування. Підтримано пропозиції науковців (Л.П. Макушенко, С.М. Стахівський) щодо необхідності включення причин і умов, що сприяли вчиненню злочину до предмету доказування у кримінальні справи (ст.64 КПК України).

Проаналізовано закріплені в ст.2 КПК України завдання кримінального

судочинства і запропоновано включити до них запобігання вчиненню злочинів.

Зазначається, що діяльність зі встановлення причин і умов, що сприяли вчиненню злочину, має виключно кримінально-процесуальний характер, оскільки обов'язок покладений на органи дізнання, по встановленню цих причин і умов є правовим і передбачений саме процесуальним законом.

На основі аналізу позицій науковців (А.А. Герцензон, А.П. Дербеньов, Г.Г. Зуйков, О.М. Ларін) і відповідних положень чинного КПК підтримується позиція авторів, які зазначають про необхідність виявляти у кримінальній справі лише безпосередні причини і умови, які сприяли вчиненню злочину.

На підставі аналізу різних класифікацій обставин, які слід встановити при виявленні причин і умов, що сприяли вчиненню злочину, аргументовано зазначається, що такі обставини найбільш доцільно поділяти на дві групи – обставини, що пов'язані з особою, яка вчинила злочин, і обставини, що полегшили особі вчинення злочину.

Розглядається питання про визначення меж доказування причин і умов, що сприяли вчиненню злочину.

На основі аналізу позицій науковців (Р.Д. Рахунов, Л.М. Карнеєва, М.С. Алексєєв, Ц.М. Каз, В.М. Тертишник) аргументовано підтримується визначення меж причин і умов, що сприяли вчиненню злочину, як необхідну і достатню сукупність доказів, що зібрана у справі і дає вичерпні і достовірні підстави для прийняття в ній обґрунтованого і мотивованого рішення для вжиття процесуальних засобів профілактики злочинів.

Вказується на недолік ст.23 КПК України, що не дає чіткого визначення причин і умов, що сприяли вчиненню злочину, що призводить до неоднозначних тлумачень закону. Пропонується доповнити зазначену статтю визначенням причин і умов, що сприяли вчиненню злочину.

У підрозділі 2.2. *«Процесуальна діяльність міліції із встановлення причин і умов, що сприяли вчиненню злочину»* розглядаються передбачені кримінально-процесуальним законом засоби виявлення і усунення міліцією як органом дізнання причин і умов, що сприяли вчиненню злочину.

Аргументовано підтримується пропозиція Л.П. Макушенко про доцільність передбачити у КПК право органу дізнання вносити подання про усунення причин і умов, що сприяли вчиненню злочину, до порушення кримінальної справи.

Аналізується проведення слідчих дій, зокрема, огляду місця події для виявлення причин і умов, що сприяли вчиненню злочину. Пропонується дозволити проводити до порушення кримінальної справи будь-який огляд, а не лише огляд місця події. Окремо розглядаються такі слідчі дії як освідування, допит, очна ставка, обшук, призначення експертизи, відтворення обстановки і обставин події у контексті використання їх можливостей для виявлення при причин і умов, що сприяли вчиненню злочину.

У підрозділі 2.3. *«Непроцесуальна діяльність міліції по встановленню причин і умов, що сприяли вчиненню злочину»* розглядаються непроцесуальні засоби виявлення міліцією як органом дізнання причин і умов, що сприяли вчиненню злочину.

Проаналізовано найбільш поширені не процесуальні засоби усунення причин і умов, що сприяли вчиненню злочину, зокрема виступи у трудових колективах, повідомлення у засобах масової інформації. Дізнавачі можуть звертатися до ЗМІ як самостійно, так і через відповідну прес-службу МВС. Однак вони, як правило, не мають відповідних навичок для грамотного підготування матеріалу для ЗМІ. У цьому контексті дуже схвальним є досвід Волгоградської академії МВС Росії, де для курсантів останнього курсу навчання уведений спецкурс «Використання ЗМІ при розслідуванні й профілактиці злочинів». На погляд дисертанта, включення такого спецкурсу в навчальні програми вузів МВС України дозволило б уникнути багатьох проблем, з якими доводиться мати справу як дізнавачам, так і слідчим при взаємодії зі ЗМІ.

У підрозділі 2.4. «Подання дізнавача щодо усунення причин і умов, що сприяли вчиненню злочину» аналізується процесуальний порядок внесення дізнавачем подання про усунення причин і умов, що сприяли вчиненню злочину.

Розглядаються різні погляди вчених на визначення подання про вжиття заходів для усунення причин і умов, що сприяли вчиненню злочину (М.І. Бажанов, А.А. Алексєєв, В.К. Звірбуль, І.А. Міхайлов, П.А. Лупинська, М.Ч. Когамов), і аргументовано підтримується визначення подання як процесуального документа уповноваженого органу або посадової особи (органу дізнання, слідчого, прокурора,) яке містить рішення щодо необхідності вжиття заходів для усунення причин і умов, що сприяли вчиненню злочину, а також покладає обов'язок на компетентних осіб установ, підприємств або їх керівників розглянути внесені подання і усунути обставини, що сприяли вчиненню злочину, з обов'язковим повідомленням посадову особу, яка направила дане подання в установлений законом термін (О.Є. Омельченко).

Пропонується закріпити в КПК структуру подання про усунення причин і умов, що сприяли вчиненню злочину. Подання повинно складатися із трьох частин: вступної, описово-мотивувальної і резолютивної.

Розділ 3 «Процесуальний контроль за виконанням міліцією як органом дізнання профілактичної функції» складається з трьох підрозділів, у яких розглядаються засоби процесуального контролю за діяльністю міліції як органу дізнання із виявлення і усунення причин і умов, що сприяли вчиненню злочину.

У підрозділі 3.1. «Відомчий контроль за виконанням органом дізнання (дізнавачами) профілактичної функції» розглядається процесуальний порядок відомчого контролю за здійсненням міліцією як органом дізнання профілактичної функції.

Аналізуються різні погляди науковців (В.А. Іванов, Н.Н. Мінгалін, В.М. Савицький, Л.В. Юрченко) на відносини між начальником органу дізнання і особою, яка проводить дізнання, і аргументовано підтримується положення В.А. Іванова, що відносини начальника органу дізнання, зокрема органу міліції, з особою, яка провадить дізнання, повинні будуватись на тій же підставі, що і відносини між начальником слідчого відділу та слідчим і носити процесуальний характер. Підтримується пропозиція Н.Н. Мінгаліна, що доцільно закріпити правовий статус начальника органу дізнання у окремій статті під назвою

«Повноваження начальника органу дізнання».

Аргументовано пропонується начальнику органу внутрішніх справ, як керівнику міліції, зосередити увагу на загальному керівництві дізнанням, а безпосередній контроль за виконанням дізнавачами профілактичної функції покласти на одного з його заступників. Зазначається, що начальник ОВС зобов'язаний здійснювати контроль за дотриманням закону про обов'язковість реагування на подання про усунення причин і умов, що сприяли вчиненню злочинів, цей контроль повинен включати в себе дії, пов'язані з отриманням від керівників підприємств, установ і організацій відомостей про заходи вжиті у зв'язку з внесенням подання.

У підрозділі 3.2. «Прокурорський нагляд за виконанням міліцією як органом дізнання профілактичної функції» розглядаються засоби прокурорського нагляду за виконанням міліцією як органом дізнання профілактичної функції. Відзначається, що прокурорський нагляд не дублює процесуальний контроль начальника органу дізнання.

Для здійснення завдань нагляду за виконанням органом дізнання – міліцією профілактичної функції прокурор наділений повноваженнями владно-розпорядчого характеру, що регламентуються ст.227 КПК України. Повноваження прокурора – це не тільки його права, але й обов'язки: виявивши порушення вимог ст.ст.23, 23¹ КПК України, він зобов'язаний застосувати свої повноваження щодо усунення цих порушень і притягнення до юридичної відповідальності посадових осіб органу дізнання, які допустили ці порушення. Такі дії обумовлені правилами, передбаченими п.4 ст.6 Закону України «Про прокуратуру». Однак слід підкреслити, що конкретні заходи реагування прокурор вибирає особисто, виходячи з ситуації, яка склалася.

Важливою є правильна організація роботи щодо своєчасного виявлення порушень органом дізнання вимог ст.ст. 23, 23¹ КПК України. Прокурор має широкі повноваження і це дозволяє йому застосовувати різні методи їх виявлення: ознайомлення з матеріалами кримінальної справи; участь прокурора в провадженні окремих слідчих дій під час дізнання; розгляд скарг на дії та рішення органу дізнання і особи, яка провадить дізнання; дача доручень керівнику органу дізнання щодо проведення перевірок у підвідомчих їм підрозділах тощо.

Аргументовано зазначається, що прокурор не повинен передавати в передбаченому ч.1, 2 ст.104 КПК України справу слідчому, якщо не будуть виконані вимоги ст.23 КПК України, щодо встановлення органом дізнання причин і умов, що сприяли вчиненню злочину і вжиттю процесуальних заходів щодо їх усунення.

У підрозділі 3.3. «Судовий контроль за виконанням органом дізнання профілактичної функції» розглядаються засоби судового контролю за здійсненням міліцією як органом дізнання профілактичної функції.

На підставі аналізу наукових джерел (Н.М. Чепурнова, В.А. Яблоков, Н. Лопаткін, Н.Г. Муратова, Л.Д. Чулюкіна, Н.А. Колоколов) аргументовано підтримується позиція А.Р. Туманянц, що контрольна функція суду характеризується наступними ознаками: під час цієї діяльності не вирішується

питання про винуватість чи невинуватість особи, яка притягається до кримінальної відповідальності; основним предметом цієї діяльності є перевірка правомірності застосування до осіб заходів процесуального примусу, які обмежують конституційні права особи; суд здійснює перевірку рішень органів досудового розслідування, пов'язаних з закінченням провадження у справі в цілому на досудових стадіях процесу.

Пропонується передбачити у КПК України можливість оскарження до суду під час провадження дізнання бездіяльності органу дізнання щодо виявлення та усунення причин і умов, що сприяли вчиненню злочину (тобто йдеться про, так званий, невідкладний судовий контроль). У зв'язку з цим ч.3 ст.110 КПК України після слова «дії» слід доповнити словом «бездіяльність».

ВИСНОВКИ

У висновках, на основі проведеного комплексного й системного дослідження питань вдосконалення діяльності органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду, пов'язаних з виконанням міліцією як органом дізнання профілактичної функції, сформульовано теоретичні положення та рекомендації, що відповідають вимогам наукової новизни, мають значення для науки та правоохоронної практики, зокрема:

Профілактична функція міліції як органу дізнання має кримінально-процесуальну природу й посідає одне з ключових місць в системі кримінально-процесуальних функцій поряд з функціями кримінального переслідування, захисту і правосуддя.

Сутність процесуальної функції міліції як органу дізнання полягає у кримінально-процесуальних діях і рішеннях цього органу, спрямованих на виконання покладеного на нього ст.23 КПК України обов'язку встановити причини і умови, які сприяли вчиненню злочину, і внести у відповідний державний орган, на підприємство, в установу, організацію або посадовій особі подання про вжиття заходів для усунення цих причин і умов.

До основних завдань кримінального судочинства належить попередження злочинів і про це обов'язково слід зазначити у ст.2 КПК України.

Причини і умови, що сприяли вчиненню злочину, повинні бути включені до предмету доказування (ст.64 КПК України).

Замість терміну «виявлення причин і умов, що сприяли вчиненню злочину» у КПК України слід вживати термін «доказування причин і умов, що сприяли вчиненню злочину».

Під час кримінально-процесуальної діяльності органу дізнання межі доказування обставин, що сприяли вчиненню злочину, визначаються особою, яка проводить дізнання, залежно від ситуації, що склалася під час доказування у конкретній кримінальній справі

Ст.23 КПК України необхідно доповнити визначенням понять причин і умов, що сприяли вчиненню злочину, і викласти її назву і зміст норм у такій редакції:

«Стаття 23. Встановлення причин і умов, що сприяли вчиненню злочину.

При провадженні дізнання, досудового слідства і судового розгляду кримінальної справи орган дізнання, слідчий, прокурор зобов'язані виявляти причини і умови, що сприяли вчиненню злочину.

При здійсненні провадження за протокольною формою досудової підготовки матеріалів орган дізнання повинен виявляти причини і умови, що сприяли вчиненню злочину.

Причини, що сприяли вчиненню злочину – це обставини, що спонукали особу до вчинення злочину. Умови вчинення злочину – це обставини, що полегшили особі вчинити злочин.

Необхідно доповнити КПК України положенням про те, що при встановленні причин і умов, що сприяли вчиненню злочину, до порушення кримінальної справи, орган дізнання вправі внести у відповідне підприємство, установу або громадську організацію подання про вжиття заходів щодо усунення цих причин і умов.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Форостяний А. В. Межі встановлення причин і умов, що сприяли вчиненню злочинів / А. В. Форостяний // Науковий вісник Національної академії ДПС України. – 2004. – №5. – С. 264–269.

2. Форостяний А. В. Реалізація профілактичної функції слідчого шляхом виявлення причин та умов, що сприяли вчиненню злочину / А. В. Форостяний // Підприємництво, господарство і право. – 2004. – №7. – С. 129–132.

3. Форостяний А. В. Процесуальна діяльність міліції із встановлення причин та умов, що сприяли вчиненню злочину / О. В. Баулін, А. В. Форостяний // Підприємництво, господарство і право. – 2005. – №7. – С. 124–126.

4. Форостяний А. В. Судовий контроль за виконанням міліцією як органом дізнання профілактичної функції / А. В. Форостяний // Держава і право: Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. Випуск 46. – К. : Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2009. – С. 484–490.

5. Форостяний А. В. Прокурорський нагляд за виконанням міліцією як органом дізнання профілактичної функції / А. В. Форостяний // Юридична Україна. – 2010 – №1. – С. 121–125.

6. Форостяний А.В. Судовий контроль за виконанням органом дізнання профілактичної функції / А.В. Форостяний // Міжнар. наук.-практ. конф. «Проблеми кримінально-процесуального та цивільно-процесуального права», присвячена пам'яті професорів кафедри правосуддя М.М. Михеєнка та М.Й. Штефана (Київ, 31 жовтня 2008 р.). – К.: ВГЛ «Обрії», 2009. – С.253–262.

АНОТАЦІЯ

Форостяний А.В. Профілактична функція міліції як органу дізнання. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. – Київський національний університет внутрішніх справ, Київ, 2010.

В дисертації розглядається комплекс теоретичних і практичних питань, що пов'язані з реалізацією міліцією як органом дізнання профілактичної функції; аналізується практична діяльність підрозділів дізнання ОВС, нормативна база, літературні джерела з метою розробки положень наукової теорії запобігання вчиненню злочинам при розслідуванні кримінальної справи. В роботі автор визначає загальнотеоретичне поняття профілактичної функції міліції як органу дізнання, розкриває його ознаки, суть, наводить відповідні класифікації кримінально-процесуальних функцій. Окремо розглянуто засоби здійснення профілактичної функції, до яких відносяться процесуальна і не процесуальна діяльність органів дізнання ОВС.

Ключові слова: кримінально-процесуальна функція; виявлення і усунення причин і умов, що сприяли вчиненню злочину; міліція; орган дізнання.

АННОТАЦИЯ

Форостяный А.В. Профилактическая функция милиции как органа дознания. – Рукопись.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.09 – уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность. – Киевский национальный университет внутренних дел, Киев, 2010.

В диссертации рассматривается комплекс теоретических и практических проблем, связанных с реализацией милицией, как органом дознания, профилактической функции. Проанализирована практическая деятельность штатных подразделений дознания и других служб органов внутренних дел, нормативная база, литературные источники с целью усовершенствования деятельности милиции по предупреждению преступлений при производстве дознания по уголовным делам.

Проведен историко-правовой и юридический анализ теоретических и нормативных основ сущности профилактической функции милиции, как органа дознания. Исследована история учения об уголовно-процессуальных функциях, заложенного в XIX ст. в связи с судебной реформой 1864 г. и утверждением принципа состязательности в качестве основополагающего принципа уголовного судопроизводства.

Поддерживается определение органов дознания как государственных органов

и должностных лиц, уполномоченных законом применять процессуальные, розыскные и иные меры по выявлению обстоятельств совершения преступления, проводить досудебное расследование в форме дознания с целью установления обстоятельств совершения преступления и лиц его совершивших, а также осуществлять иные виды уголовно-процессуальной деятельности для обеспечения интересов досудебного следствия и правосудия по уголовным делам.

Сделан вывод о том, что милиция может проводить дознание по уголовным делам о преступлениях, расследование которых не отнесено законом к компетенции иных органов дознания. Сущность профилактической функции милиции, как органа дознания, состоит в исполнении предусмотренных уголовно-процессуальным законом обязанностей по предупреждению преступлений, выявлению причин преступлений, а также условий, способствующих их совершению, применению уголовно-процессуальных мер к устранению таких причин и условий.

Указывается, что деятельность по установлению причин и условий, способствовавших совершению преступления, носит уголовно-процессуальный характер, поскольку обязанность органов дознания по установлению таких причин и условий, а также принятию мер к их устранению возложена на них именно уголовно-процессуальным законом и осуществляется путем принятия уголовно-процессуальных решений и производства уголовно-процессуальных действий.

В работе дается определение понятия профилактической функции милиции, как органа дознания, раскрываются ее признаки, сущность, рассматриваются классификации уголовно-процессуальных функций и определяется в их системе место процессуальной профилактики.

Характеризуются процессуальные средства осуществления профилактической функции милицией, а также «непроцессуальная» профилактическая деятельность органов дознания в системе МВД Украины.

Определен и детально исследован комплекс уголовно-процессуальных средств процессуального контроля (ведомственного, судебного) и прокурорского надзора за реализацией милицией профилактической функции при осуществлении уголовно-процессуальной деятельности.

Для повышения эффективности процессуального ведомственного контроля предлагается начальнику органа внутренних дел, как руководителю милиции, сосредоточить внимание на общем руководстве дознанием, а непосредственный контроль за исполнением дознавателями профилактической функции возложить на одного из его заместителей. Начальник органа внутренних дел обязан осуществлять контроль за исполнением закона об обязательности реагирования соответствующих органов, организаций и должностных лиц на представление о причинах преступлений и условиях, способствовавших их совершению. Этот контроль должен включать в себя систему действий по проверке получения от руководителей государственных органов, предприятий, учреждений и организаций, а также должностных лиц сведений о мерах, принятых в связи с поступившим в их адрес представлением органа дознания.

В результате проведенного исследования предложены изменения и

дополнения к УПК Украины, направленные на усовершенствование уголовно-процессуальной деятельности милиции по профилактике преступлений.

Ключевые слова: уголовно-процессуальная функция, выявление и устранение причин и условий, способствовавших совершению преступления; милиция; орган дознания.

SUMMARY

Forostyany A.F. Prophylactic Function of Police as Agency of Inquiry. – Manuscript.

Thesis for the PhD (Law) scientific degree on specialty 12.00.09 – Criminal Procedure and Criminalistics; Forensic Examination; Operational investigation. – Kyiv National University of Internal Affairs, Kyiv, 2010.

This dissertation deals with theoretical and practical problems related to accomplishment of prophylactic function by police as an agency of inquiry. Besides, it's analyzed practical activity of subdivisions of inquiry of internal affairs bodies, normative base and sources to develop provisions of scientific theory of crimes committing prevention when criminal cases are investigated. The author specifies general theoretical concept of prophylactic function of police as an agency of inquiry, discloses its features, essence, and provide with respective classification of criminal procedural functions in it. Methods of prophylactic function accomplishment, covering both procedural and not procedural activity of agencies of inquiry of internal affairs bodies, are individually considered.

Key words: criminal procedural function; exposure and removal of reasons and conditions contributing to commit a crime; police; an agency of inquiry.